

جایگاه شهادت کودکان در قضا از دیدگاه فقه اسلامی

اعظم روچونی پاریزی^۱، حسن شکوری^۲، نجمه سادات هاشمی^۳

چکیده

شهادت یکی از ادله اثبات دعوا در فقه اسلامی است که شرایط خاصی برای آن تعیین شده است. یکی از مسائل چالش برانگیز در این زمینه، شهادت کودکان است. مقاله حاضر، جایگاه شهادت کودکان در قضا از دیدگاه فقه اسلامی را بررسی و با استناد به منابع فقهی، دیدگاه فقها را در این زمینه تحلیل می‌کند. همچنین، شرایط و محدودیت‌های شهادت کودکان و تأثیر آن در نظام قضایی اسلام را بررسی می‌کند. در مقاله حاضر، مفهوم شهادت در فقه اسلامی و شرایط عمومی شاهد، دیدگاه فقهای اهل سنت و شیعه درباره شهادت کودکان، مسائل خاص فقهی مرتبط با شهادت کودکان مانند بلوغ، عدالت، درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ، نقش شهادت کودکان در اثبات جرایم خاص و جایگاه آن در نظام قضایی کشورهای اسلامی بررسی شده است. همچنین بررسی تطبیقی شهادت کودکان در فقه اسلامی و حقوق مدرن ارائه می‌شود. مقاله حاضر با استناد به منابع فقهی و حقوقی، دیدگاه فقها را تحلیل کرده و نشان می‌دهد که شهادت کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، فاقد اعتبار است، اما در موارد خاص و با رعایت شرایطی، شهادت کودکان می‌تواند قرینه و مؤید سایر ادله باشد.

واژگان کلیدی: شهادت، فقه، قضاء، اطفال، فقه اسلامی، شهادت اطفال.

۱. دانشپژوه دکتری فقه تربیتی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۲. استادیار و عضو هیئت علمی گروه فقه و اصول، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: mhshakoori11@gmail.com

۳. استادیار گروه فقه تربیتی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: nsadathashemi@gmail.com

۱. مقدمه

یکی از مسائل چالش برانگیز در امر قضا، پذیرش شهادت غیربالغ است. شهادت یکی از مهمترین ابزارهای اثبات حقیقت در دعاوی است که پذیرش آن منوط به شرایطی مانند بلوغ، عقل، عدالت، اسلام و... است، اما در موارد خاصی، شهادت افراد نابالغ، قرینه یا مؤید سایر ادله است. در برخی موارد، کودکان تنها شاهدان یک واقعه هستند و عدم پذیرش شهادت آنها ممکن است باعث بی عدالتی در نظام قضایی شود. پذیرش شهادت کودکان بدون درنظر گرفتن شرایط لازم، ممکن است به سوءاستفاده و اشتباهات قضایی منجر شود. بنابراین، بررسی جایگاه شهادت کودکان در فقه اسلامی و تحلیل دیدگاه‌های فقه‌ها در این زمینه اهمیت زیادی دارد. مقاله حاضر به روش تحلیلی-توصیفی انجام شده و جایگاه شهادت اطفال در قضاوت از دیدگاه فقه اسلامی را تحلیل کرده و با استناد به منابع فقهی، دیدگاه‌های مختلف فقه‌ها را در این زمینه بررسی می‌کند. همچنین، شرایط و محدودیت‌های شهادت کودکان و تأثیر آن در نظام قضایی بررسی شده و در نهایت، پیشنهاداتی برای بهبود نظام قضایی در مورد شهادت کودکان ارائه می‌شود.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. شهادت در لغت

شهادت از ماده «شهد» و در لغت به معنای حضور و مشاهده، گواهی دادن، اظهار کردن و بیان حق، حضور در یک مکان یا رویداد و بیان آنچه دیده یا شنیده شده، آمده است. (ابن منظور، ۱۴۱۴)

(۲۳۴/۳)

۲-۲. شهادت در اصطلاح فقهی

در اصطلاح فقهی، شهادت به معنای اظهار وقوع یک حادثه یا واقعه توسط شخصی است که آن را دیده یا شنیده است. شهادت یکی از ادله اثبات دعوا در فقه اسلامی است و شرایط خاصی برای شاهد تعیین شده است مانند بلوغ، عقل، عدالت و اسلام (در برخی موارد). شهادت در فقه اسلامی

به دو دسته تقسیم می‌شود: شهادت بر حق الله مانند شهادت در مورد حدود شرعی و شهادت بر حق الناس مانند شهادت در مورد معاملات و جرایم. (محقق حلی، ۱۴۰۸/۴، ۱۲۳)

۱-۲-۲. تفاوت شهادت با سایر ادله اثبات دعوا

شهادت، یکی از ادله اثبات دعواست که با سایر ادله مانند اقرار، سوگند و امارات قضایی تفاوت دارد. اقرار به معنای اعتراف شخص به انجام یا ترک عملی است که به نفع یا ضرر است. برخلاف شهادت، اقرار نیازی به حضور شاهد ندارد و خود شخص به انجام عمل اعتراف می‌کند. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷/۱/۳) سوگند به معنای قسم خوردن برای اثبات ادعاست. سوگند بیشتر در مواردی استفاده می‌شود که ادله دیگر مانند شهادت وجود ندارد (علامه حلی، ۱۴۱۴/۹۶). امارات قضایی به معنی قرائن و نشانه‌هایی است که قاضی از آنها برای اثبات دعوا استفاده می‌کند. برخلاف شهادت، امارات قضایی نیاز به حضور شاهد ندارد و براساس قرائن و شواهد موجود استنباط می‌شود (شهیدثانی، ۱۴۱۰/۵، ۱۸۹).

۳-۲. کودک از دیدگاه فقهی

در فقه اسلامی، کودک به فردی گفته می‌شود که به سن بلوغ نرسیده باشد. بلوغ در فقه اسلامی با نشانه‌های طبیعی مانند احتلام برای پسران و حبض برای دختران یا رسیدن به سن مشخصی (۱۵ سال برای پسران و ۹ سال برای دختران در فقه شیعه) تعیین می‌شود. تا قبل از رسیدن به این سن، فرد کودک محسوب می‌شود و از برخی حقوق و تکالیف شرعی معاف است. (موسوی خمینی، ۱۴۲۱/۲، ۳۴۵)

۴-۲. کودک از دیدگاه حقوقی

در حقوق مدرن، کودک به فردی گفته می‌شود که به سن قانونی ۱۸ سال نرسیده باشد. در بسیاری از نظام‌های حقوقی، افراد زیر ۱۸ سال، کودک یا نوجوان شناخته می‌شوند و از حمایت‌های خاص قانونی برخوردارند. (عباسی، ۱۳۸۳، ۱۲۱۰، ماده مصوب ۱۳۱۳)

۲-۵. مراحل رشد کودک و تأثیر آن بر صلاحیت شهادت

رشد کودک از دیدگاه فقهی و روان‌شناسی به چند مرحله تقسیم می‌شود که هر کدام تأثیر مستقیمی بر صلاحیت شهادت دارد.

- مرحله کودکی اولیه یعنی، زیر ۷ سال: در این مرحله، طفل، درک و فهم کامل وقایع را ندارد و شهادت او فاقد اعتبار است. (ابن قدامه، ۱۴۱۸، ۱۲/۴۵۶)

- مرحله کودکی میانی یعنی، ۷ تا ۱۲ سال: در این مرحله، کودک به تدریج، درک و فهمش بیشتر می‌شود، اما هنوز به بلوغ فکری و عقلی کامل نرسیده است. برخی فقها معتقدند که شهادت کودکان در این مرحله می‌تواند به مثابه قرینه استفاده شود. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۴/۲۳۴)

- مرحله نوجوانی یعنی، ۱۲ تا ۱۵ سال: در این مرحله، کودک به سن بلوغ نزدیک می‌شود و درک و فهمش بیشتر است. برخی فقها معتقدند که شهادت کودکان در این مرحله می‌تواند در موارد خاص مورد توجه قرار گیرد. (علامه حلی، ۱۴۱۴، ۱۰/۳۴۵)

۳. جایگاه شهادت در فقه اسلامی

۳-۱. شهادت به مثابه یکی از ادله اثبات دعوا در فقه اسلامی

شهادت در فقه اسلامی به مثابه یکی از ادله اثبات دعوا شناخته می‌شود. ادله اثبات دعوا عبارتند از: اقرار، شهادت، سوگند و امارات قضایی. شهادت به معنای اعلام وقوع یک حادثه یا واقعه توسط شخصی است که آن را دیده یا شنیده است. شهادت در فقه اسلامی اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا می‌تواند مدرک معتبری برای اثبات حق یا رد ادعا باشد. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۴/۱۲۳)

۳-۲. شرایط عمومی شهادت در فقه اسلامی

برای اینکه شهادت یک فرد در فقه اسلامی معتبر باشد شاهد باید شرایط خاصی را داشته باشد که عبارتند از:

بلوغ: شاهد باید به سن بلوغ رسیده باشد. در فقه شیعه، سن بلوغ برای پسران ۱۵ سال و برای دختران ۹ سال در نظر گرفته شده است. (موسوی خمینی، ۱۴۲۱، ۲/۳۴۵)

- عقل: شاهد باید عاقل باشد و سلامت عقلی داشته باشد. افراد مجنون یا کسانی که دچار اختلالات روانی هستند صلاحیت شهادت دادن ندارند. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷/۸/۱۵۶)
- عدالت: شاهد باید عادل باشد؛ یعنی از گناهان کبیره اجتناب کند و برگناهان صغیره اصرار نورزد.
- عدالت شاهد به معنای اطمینان از راستگویی و درستکاری اوست. (علامه حلبی، ۱۴۱۴/۱۰/۲۳۴)
- اسلام: در برخی موارد، شاهد باید مسلمان باشد. این شرط به ویژه در مواردی که مربوط به حقوق الله مانند حدود شرعی است، اهمیت دارد. (شهید ثانی، ۱۴۱۰/۵/۱۸۹)
- عدم وجود خصومت: شاهد نباید با طرفین دعوا دشمنی یا خصومت داشته باشد؛ زیرا این امر ممکن است بر راستگویی او تأثیر بگذارد. (محقق حلبی، ۱۴۰۸/۴/۱۲۳)

۳-۳. انواع شهادت در فقه اسلامی

شهادت در فقه اسلامی به دو دسته اصلی تقسیم می‌شود:

- الف) شهادت بر حق الله که مربوط به اموری است که به حقوق خداوند مرتبط است مانند شهادت در مورد حدود شرعی مانند زنا، سرقت و.... در این موارد، شرایط شهادت سخت‌گیرانه‌تر است و شاهد باید مسلمان و عادل باشد. (موسوی خمینی، ۱۴۲۱/۲/۳۴۵)
- ب) شهادت بر حق الناس که مربوط به اموری است که به حقوق افراد مرتبط است مانند شهادت در مورد معاملات، قتل، ضرب و جرح و.... در این موارد، شرایط شهادت کمی آسان‌تر است و شاهد می‌تواند غیرمسلمان نیز باشد به شرطی که عادل باشد. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷/۸/۱۵۶)

۴-۳. تفاوت شهادت در امور کیفری و حقوقی

شهادت در امور کیفری و حقوقی از چند نظر با هم تفاوت دارد:

- الف) شرایط شاهد: در امور کیفری مانند حدود و قصاص، شرایط شاهد سخت‌گیرانه‌تر است. برای مثال، شاهد باید مسلمان و عادل باشد، اما در امور حقوقی مانند معاملات و دیون، شرایط شاهد کمی آسان‌تر است و شاهد می‌تواند غیرمسلمان نیز باشد. (علامه حلبی، ۱۴۱۴/۱۰/۲۳۴)
- ب) تعداد شهود: در برخی امور کیفری مانند زنا، تعداد شهود باید بیشتر و به طور معمول، چهار شاهد مرد عادل باشد، اما در امور حقوقی، دو شاهد کافی است. (شهید ثانی، ۱۴۱۰/۵/۱۸۹)

ج) نوع شهادت: در امور کیفری، شهادت باید دقیق و بدون ابهام باشد، اما در امور حقوقی، شهادت می‌تواند به صورت قرینه یا مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار گیرد. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۱۲۳/۴)

۴. شهادت اطفال در فقه اسلامی

۴-۱. دیدگاه‌های فقهی اهل سنت و شیعه درباره شهادت کودکان

۴-۱-۱. دیدگاه فقهای اهل سنت

فقهای اهل سنت به طور معمول، شهادت کودکان را به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، فاقد اعتبار می‌دانند. آنها استدلال می‌کنند که کودکان به دلیل عدم بلوغ، درک کامل و قایع و پیامدهای شهادت را ندارند. برخی فقهای اهل سنت معتقدند که شهادت کودکان در موارد خاص و با رعایت شرایطی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. برای مثال، شهادت کودکان در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد یا در مواردی که شهادت کودکان به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار می‌گیرد.

(ابن قدامه، ۱۴۱۸، ۱۲/۴۵۶)

۴-۱-۲. دیدگاه فقهای شیعه

فقهای شیعه، شهادت کودکان را به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، فاقد اعتبار می‌دانند، اما برخی از آنها معتقدند که در موارد خاص و با رعایت شرایطی، شهادت کودکان می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. برای مثال، شهادت کودکان در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد یا در مواردی که شهادت کودکان به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار می‌گیرد. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۱۲۳/۴)

۴-۲. بررسی ادله قرآنی و روایی

۴-۲-۱. ادله قرآنی

در قرآن کریم آیاتی مانند آیه ۲۸۲ سوره بقره به شرایط شاهد اشاره می‌کند، اما به طور خاص درباره شهادت کودکان سخنی نیامده است. برخی فقهاء از آیاتی مانند آیه ۲۸۲ سوره بقره: «فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهٌ أَوْ ضَعِيفٌ أَوْ لَا يُسْتَطِعُ أَنْ يَمْلُّ هُوَ فَلِيمَلِّ وَلِيْهِ بِالْعَدْلِ» و آیه ۲ سوره طلاق:

«أشهدوا ذوى عدل منكم» استنباط می‌کنند که کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، صلاحیت شهادت دادن ندارند.

۲-۲-۴. ادله روایی

در روایات نیز احادیثی وجود دارد که به شرایط شاهد اشاره می‌کند، اما به طور خاص درباره شهادت کودکان سخنی نیامده است.

روایت اول: عدم پذیرش شهادت کودک

در منابع شیعه، روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده است که می‌فرماید: «لا شهادة لصبي؛ شهادت کودک پذیرفته نیست». (شیخ طوسی، ۱۴۰۷، ۲۵۲/۶) این روایت به صراحت بیان می‌کند که کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، صلاحیت شهادت دادن ندارند.

تحلیل روایت: این روایت نشان می‌دهد که شهادت کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان درک کامل از وقایع فاقد اعتبار است. این دیدگاه با شرایط عمومی شهادت در فقه اسلامی هماهنگ است که بلوغ و عقل را از شرایط اصلی شاهد می‌داند.

روایت دوم: شهادت کودکان به مثابه قرینه

در برخی روایات اشاره شده است که شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه استفاده شود: «شهادة الصبيان جائزة بينهم مالم يتفرقوا أو يرجعوا إلى أهليهم». (شیخ صدوق، ۱۴۱۳، ۴۴/۳)

تحلیل روایت: این روایت نشان می‌دهد که شهادت کودکان در موارد خاص و به مثابه قرینه می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. این دیدگاه با نظر برخی فقهاء هماهنگ است که معتقدند شهادت کودکان در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد، می‌تواند مؤید سایر ادله باشد.

روایت سوم: شرط درک و فهم کودک

در روایت آمده است: «فی الصبی یشهد علی الشهادة قال إن عقله؛ سؤال شده شهادت کودک در چه صورتی پذیرفته است، اگر درک و فهم داشته باشد». (کلینی، ۱۴۰۷، ۳۸۹/۷) این روایت بر اهمیت درک و فهم طفل در شهادت تأکید می‌کند.

تحلیل روایت: این روایت نشان می‌دهد که حتی اگر کودک به سن بلوغ نرسیده باشد، اگر درک و فهم کافی داشته باشد شهادت او می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. این دیدگاه با شرایط عمومی شهادت در فقه اسلامی هماهنگ است که عقل را از شرایط اصلی شاهد می‌داند.

روایت چهارم: شهادت کودکان در برخی امور حقوقی

در روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده است: «شهادة الصبی تجوز في الأمر الدون؛ شهادت کودکان در امور غیرمهم جایز است». (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۳۴۵/۲۸) این روایت نشان می‌دهد که شهادت کودکان در امور حقوقی مانند معاملات و دیون می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

تحلیل روایت: این روایت نشان می‌دهد که شهادت کودکان در امور حقوقی به ویژه در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد، می‌تواند به مثابه قرینه مورد استفاده قرار گیرد. این دیدگاه با نظر برخی فقهاء هماهنگ است که معتقدند شهادت کودکان در امور حقوقی می‌تواند مؤید سایر ادله باشد.

روایت پنجم: شرط عدالت در شهادت کودکان

امام باقر علیه السلام در روایتی می‌فرماید: «لا تقبل شهادة الصبی إلا أن يكون عدلا؛ شهادت کودک پذیرفته نیست مگر اینکه عادل باشد». (کلینی، ۱۴۰۷، ۳۴۵/۷) این روایت بر اهمیت عدالت در شهادت کودکان تأکید می‌کند.

تحلیل روایت: این روایت نشان می‌دهد که حتی اگر کودک درک و فهم کافی داشته باشد، ولی عادل نباشد شهادت او فاقد اعتبار است. این دیدگاه با شرایط عمومی شهادت در فقه اسلامی هماهنگ است که عدالت را از شرایط اصلی شاهد می‌داند.

۳-۴. تحلیل کلی روایات

این روایات نشان می‌دهند که شهادت کودکان در فقه اسلامی به‌طورکلی فاقد اعتبار است مگر در موارد خاص و با رعایت شرایطی مانند درک و فهم، عدالت و عدم وجود شاهد بالغ. این روایات با دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت هماهنگ است که معتقدند شهادت کودکان در موارد خاص می‌تواند به مثابه قرینه و مؤید سایر ادلہ مورد استفاده قرار گیرد.

۴-۱. تحلیل شرایط خاص شهادت کودکان

سن طفل: برخی فقهاء معتقدند که شهادت کودکان در سنین نزدیک به بلوغ می‌تواند در موارد خاص مورد توجه قرار گیرد مانند شهادت کودکان در سن ۱۲ تا ۱۵ سال. (علامه حلی، ۱۴۱۴، ۳۴۵/۱۰)

درک و فهم کودک: کودک باید درک و فهم کافی برای بیان وقایع داشته باشد، و گرنه شهادت او فاقد اعتبار است. (شهید ثانی، ۱۴۱۰، ۱۸۹/۵)

عدم وجود شاهد بالغ: در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه مورد استفاده قرار گیرد. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۲۳۴/۴)

۴-۲. تفاوت شهادت کودکان در امور کیفری و حقوقی

۴-۲-۱. امور کیفری

در امور کیفری مانند حدود و قصاص، شهادت کودکان به‌طور معمول فاقد اعتبار است؛ زیرا شرایط شاهد سخت‌گیرانه‌تر است و شاهد باید مسلمان و عادل باشد. (موسوی خمینی، ۱۴۲۱، ۳۴۵/۲)

۴-۲-۲. امور حقوقی

در امور حقوقی مانند معاملات و دیون، شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه و مؤید سایر ادلہ مورد استفاده قرار گیرد. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷، ۱۵۶/۸)

۵. مسائل خاص فقهی مرتبط با شهادت کودکان

۵-۱. مسئله بلوغ و تأثیر آن بر صلاحیت شهادت

بلوغ یکی از شرایط اصلی برای شهادت در فقه اسلامی است. کودکان به دلیل عدم بلوغ، از نظر فقهها برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند. بلوغ در فقه اسلامی با نشانه های طبیعی مانند احتلام برای پسران و حیض برای دختران یا رسیدن به سن مشخصی (۱۵ سال برای پسران و ۹ سال برای

دختران در فقه شیعه) تعیین می شود. (موسوی خمینی، ۱۴۲۱، ۳۴۵/۲)

- تحلیل: بلوغ به معنای رسیدن به مرحله ای از رشد جسمی و عقلی است که فرد می تواند مسئولیت های شرعی را برعهده بگیرد. ازانجا که شهادت نیازمند درک کامل وقایع و پیامدهای آن است کودکان به دلیل عدم بلوغ، برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند.

۵-۲. مسئله عدالت و تأثیر آن بر شهادت

عدالت یکی دیگر از شرایط اصلی برای شهادت در فقه اسلامی است. شاهد باید عادل باشد؛ یعنی از گناهان کبیره اجتناب کند و بر گناهان صغیره اصرار نورزد. عدالت شاهد به معنای اطمینان از راست گویی و درست کاری اوست. (علامه حلی، ۱۴۱۴، ۲۳۴/۱۰)

- تحلیل: عدالت شاهد به این معناست که او باید فردی مورد اعتماد و راست گو باشد. کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم برای عدالت، از نظر فقهها برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند حتی اگر کودک، درک و فهم کافی داشته باشد. اگر عادل نباشد، شهادت او فاقد اعتبار است.

۵-۳. مسئله درک و فهم کودک و تأثیر آن بر اعتبار شهادت

درک و فهم کافی برای بیان وقایع یکی از شرایط اصلی برای شهادت است. کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم برای درک و فهم، از نظر فقهها برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند.

(شهید ثانی، ۱۴۱۰، ۱۸۹/۵)

- تحلیل: درک و فهم کودک به این معناست که او باید بتواند وقایع را به طور دقیق و بدون ابهام بیان کند. کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان درک کامل از وقایع، برای شهادت دادن فاقد

صلاحیت هستند، حتی اگر کودک به سن بلوغ نرسیده باشد، در صورتی که درک و فهم کافی داشته باشد شهادت او می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۴-۵. مسئله عدم وجود شاهد بالغ و تأثیر آن بر شهادت

در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه مورد استفاده قرار گیرد. این مسئله به ویژه در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد یا در مواردی که شهادت کودکان به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار می‌گیرد، اهمیت دارد. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۲۳۴/۴)

- تحلیل: در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه مورد استفاده قرار گیرد. این دیدگاه با نظر برخی فقهاء هماهنگ است که معتقدند شهادت کودکان در موارد خاص و با رعایت شرایطی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۵-۵. مسئله قرینه بودن شهادت کودکان در کنار سایر ادله

شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار گیرد. این مسئله به ویژه در مواردی که شهادت کودکان به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار می‌گیرد، اهمیت دارد. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷، ۱۵۶/۸)

- تحلیل: شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار گیرد. این دیدگاه با نظر برخی فقهاء هماهنگ است که معتقدند شهادت کودکان در موارد خاص و با رعایت شرایطی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۶. تأثیر شهادت کودکان در نظام قضایی اسلام

۶-۱. نقش شهادت کودکان در اثبات جرایم خاص

شهادت کودکان در اثبات جرایم خاص به ویژه جرایمی که شاهدان بالغ کمی دارند یا وجود ندارند، می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. برای مثال، در جرایم جنسی یا جرایمی که در محیط‌های بسته رخ می‌دهند کودکان ممکن است تنها شاهدان واقعه باشند. (محقق حلی، ۱۴۰۸، ۲۳۴/۴)

تحلیل: در فقه اسلامی، شهادت کودکان در جرایم خاص می‌تواند به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار گیرد. با این حال، به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم برای شهادت، شهادت کودکان به تنها یی فاقد اعتبار است. در مواردی که شهادت کودکان به مثابه قرینه مورد استفاده قرار می‌گیرد باید شرایطی مانند درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ رعایت شود.

۶-۲. جایگاه شهادت کودکان در نظام قضایی کشورهای اسلامی

در نظام‌های قضایی کشورهای اسلامی، شهادت کودکان با احتیاط مورد توجه قرار می‌گیرد. در برخی کشورها مانند ایران، عربستان سعودی و مصر، شهادت کودکان در موارد خاص و با رعایت شرایطی مانند درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ، می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.
(عباسی، ۱۳۸۳، ماده ۱۲۱۰؛ قانون مجازات اسلامی ایران، ماده ۱۵۵)

تحلیل: در نظام‌های قضایی کشورهای اسلامی، شهادت کودکان به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار می‌گیرد. با این حال، به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم برای شهادت، شهادت کودکان به تنها یی فاقد اعتبار است. در مواردی که شهادت کودکان به مثابه قرینه مورد استفاده قرار می‌گیرد باید شرایطی مانند درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ رعایت شود.

۶-۳. بررسی تطبیقی شهادت کودکان در فقه اسلامی و حقوق مدرن

در فقه اسلامی، شهادت کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، فاقد اعتبار است، اما در حقوق مدرن، شهادت کودکان در موارد خاص و با رعایت شرایطی مانند درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. (علامه حلی، ۱۴۱۴/۱۰/۳۴۵)

تحلیل: در فقه اسلامی، شهادت اطفال به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم فاقد اعتبار است، اما در حقوق مدرن، شهادت کودکان در موارد خاص و با رعایت شرایطی مانند درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. این تفاوت ناشی از تفاوت در مبانی فقهی و حقوقی است. در فقه اسلامی، بلوغ و عقل از شرایط اصلی شاهد است درحالی که در حقوق مدرن، درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ می‌تواند شهادت او را معتبر کند.

۷. نتیجه‌گیری

شهادت کودکان در فقه اسلامی از مسائل چالش برانگیز است که دیدگاه‌های مختلفی در مورد آن وجود دارد. با بررسی دقیق منابع فقهی و روایی می‌توان به این نتیجه رسید که شهادت کودکان به دلیل عدم بلوغ، فقدان عدالت و عدم درک و فهم کامل، فاقد اعتبار است. با این حال، در موارد خاص و با رعایت شرایطی مانند درک و فهم کافی، عدم وجود شاهد بالغ و قرینه بودن شهادت کودکان می‌توان از شهادت کودکان به مثابه مؤید سایر ادله استفاده کرد.

بلوغ و شهادت: بلوغ یکی از شرایط اصلی برای شهادت در فقه اسلامی است. کودکان به دلیل عدم بلوغ، برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند.

عدالت و شهادت: عدالت شاهد به معنای اطمینان از راست‌گویی و درست‌کاری اوست. کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم برای عدالت، برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند.

درک و فهم کودک: درک و فهم کافی برای بیان وقایع یکی از شرایط اصلی برای شهادت است. کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان درک کامل از وقایع، برای شهادت دادن فاقد صلاحیت هستند.

عدم وجود شاهد بالغ: در مواردی که شاهد بالغ وجود ندارد شهادت کودکان می‌تواند برای قرینه مورد استفاده قرار گیرد.

قرینه بودن شهادت کودکان: شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله مورد استفاده قرار گیرد.

نقش شهادت کودکان در اثبات جرایم خاص: در جرایم خاص مانند جرایم جنسی، شهادت کودکان می‌تواند به مثابه قرینه مورد استفاده قرار گیرد.

جایگاه شهادت کودکان در نظام قضایی کشورهای اسلامی: در نظام‌های قضایی کشورهای اسلامی، شهادت کودکان باحتیاط مورد توجه قرار می‌گیرد و به مثابه قرینه و مؤید سایر ادله استفاده می‌شود.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. قم: ولی عصر.
۱. ابن قدامه، عبدالله بن احمد (۱۴۱۸). المغني. بیروت: دارالکتب العلمیه.
  ۲. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴). لسان العرب. بیروت: دار صادر.
  ۳. حرماعلی، محمد بن حسن (۱۴۱۴). وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث.
  ۴. حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۴). تذکره الفقها. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث.
  ۵. خمینی، سید روح الله (۱۴۲۱). تحریر الوسیله. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رهنما.
  ۶. شهید ثانی، زین الدین بن علی (۱۴۱۰). الروضه البهییه فی شرح اللمعه الدمشقیه. بیروت: دارالعالم الاسلامی.
  ۷. صدقوق، محمد بن علی (۱۴۱۳). من لا يحضره الفقیه. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
  ۸. طووسی، محمد بن حسن (۱۳۶۵). تهذیب الاحکام. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۹. طووسی، محمد بن حسن (۱۳۸۷). المبسوط فی فقه الامامیه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۱۰. عباسی، محمود (۱۳۸۳). قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران. قم: ناشر حقوقی.
  ۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). الكافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۱۲. محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۴۰۸). شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام. قم: مؤسسه الصادق علیهم السلام.

بررسی تطبیقی شهادت کودکان در فقه اسلامی و حقوق مدرن: در فقه اسلامی، شهادت کودکان به دلیل عدم بلوغ و فقدان شرایط لازم، فاقد اعتبار است، اما در حقوق مدرن، شهادت کودکان در موارد خاص و بارعایت شرایطی مانند درک و فهم کودک و عدم وجود شاهد بالغ می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.